

Спеціалізованій вченій раді Д 20.051.12
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу *Торб'яка Богдана Михайловича*
«Оцінювання привабливості та прогнозування розвитку фармацевтичних
ринків в регіонах України»,

що представлена

на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

1. Актуальність, мета та завдання дослідження

Як показує практика, розвиток фармацевтичного ринку є можливим за умови належної купівельної спроможності населення, наявності відповідної інфраструктури та пропозиції фармацевтичної продукції. З урахуванням поточної наявності ресурсного, виробничого, інфраструктурного та споживчого потенціалу розвитку регіональних фармацевтичних ринків, актуальними будуть постановка та вирішення задачі розробки інструментарію для оптимізації ефективності управління процесами розвитку на відповідних ринках.

Враховуючи саме соціальну орієнтованість фармацевтичного ринку, високий рівень конкуренції та важливість його інноваційного розвитку для економіки як окремих регіонів, так і країни в цілому, цілком закономірним є використання можливостей економіко-математичного моделювання для проведення оцінки, аналізу та прогнозування кон'юнктури ринку, його структури та ступеня сегментації.

В сучасних економічних реаліях особливо важливою є задача вибору дієвих важелів забезпечення формування та успішного функціонування інфраструктури фармацевтичного ринку. Як показує світовий досвід, від наявності та ефективності функціонування інфраструктури регіональних фармацевтичних

ринків значною мірою будуть залежати значення показників ефективності використання потенціалу відповідних ринків.

На даний час в науковій літературі можна знайти як концептуальні, так і формалізовані підходи до вирішення задачі оцінки, аналізу та прогнозування потенціалу розвитку товарних ринків на регіональному рівні, в тому числі фармацевтичних. В цьому контексті особливу увагу слід звернути на дослідження питань формування та оптимізації маркетингових стратегій фармацевтичних компаній, націлених на максимально ефективне використання ринкових можливостей.

Тому в таких умовах вкрай необхідним є проведення наукових досліджень щодо підвищення ефективності управління процесами розвитку фармацевтичних ринків регіонів України із застосуванням прикладних методик системного аналізу та економіко-математичного моделювання. Все це й визначає актуальність проведеного Торб'яком Б.М. дослідження.

Актуальність роботи підтверджується і тим, що проведене дослідження виконане відповідно до планів науково-дослідних робіт ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Міністерства освіти і науки України. В рамках теми «Моделювання процесів управління в соціально-економічних системах» (номер державної реєстрації 0113U005083, 2014-2023 роки) автором виявлено тенденції розвитку регіональних фармацевтичних ринків та удосконалено підхід до оцінювання ефективності та прогнозування розвитку регіональних фармацевтичних ринків України.

Метою дисертаційної роботи Торб'яка Б.М. є розроблення теоретико-методичного забезпечення та практичного інструментарію оцінювання ефективності та прогнозування розвитку фармацевтичних ринків в регіонах України.

Для досягнення поставленої мети дослідження в роботі вирішено низку завдань, а саме:

досліджено теоретичні положення функціонування регіональних фармацевтичних ринків;

визначено умови та основні тенденції розвитку регіональних фармацевтичних ринків;

виявлено передумови та визначено рівні управління процесами формування фармацевтичних кластерів у регіональній економіці;

проведено оцінювання впливу екзогенних та ендогенних чинників на розвиток регіональних фармацевтичних ринків;

узагальнено інструментарій маркетингових досліджень функціонування регіональних фармацевтичних ринків;

розроблено модель оцінювання привабливості регіональних фармацевтичних ринків;

розроблено моделі оцінки привабливості фармацевтичних ринків;

запропоновано моделі формування кон'юнктури фармацевтичного ринку;

сформовано підхід до кластерного аналізу регіональних фармацевтичних ринків;

розроблено систему підтримки прийняття рішень щодо визначення шляхів підвищення ефективності функціонування фармацевтичного ринку.

2. Новизна наукових результатів, отриманих в дисертації

Вивчення дисертації дозволило ідентифікувати низку наукових результатів, котрі в комплексі дають змогу робити висновки про внесок здобувача в розвиток обраного напрямку досліджень. Зокрема, в рамках проведених досліджень

удосконалено:

модель оцінювання привабливості фармацевтичного ринку, що передбачає визначення рівнів функціонування в рамках запропонованої шкали лінгвістичних термів в залежності від заданих показників роздрібного товарообігу фармацевтичними товарами, виробами медичного призначення, косметичними товарами та парафармацевтикою;

інструментарій визначення кон'юнктури фармацевтичного ринку на основі гравітаційних моделей та їх модифікацій, що доводять домінування окремих регіонів та дають змогу формування нової структури фармацевтичного ринку

залежно від еластичності реакції суб'єктів роздрібної торгівлі фармацевтичного ринку в контексті проаналізованих кон'юнктурних чинників;

методичний підхід до формування оптимальної структури фармацевтичного ринку в регіонах України, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на інструментарії кластерного аналізу для доведення наявності сегментів цього ринку, що дає змогу визначити напрямки оптимізації структури регіональних фармацевтичних ринків роздрібної торгівлі на засадах системного підходу;

механізм формування стратегії розвитку фармацевтичного ринку роздрібної торгівлі, що передбачає прогнозування тенденцій зміни окремих показників його функціонування для різних сценаріїв розвитку, а також визначення діапазонів зміни кожного із вхідних показників, за яких значення результуючого показника функціонування фармацевтичного ринку залишається оптимальним, а також обґрунтовано короткострокове прогнозування за допомогою нейронечітких технологій;

знайшли подальший розвиток:

теоретико-методичний підхід до імплементації індо-китайської моделі формування кластерів, що дає змогу оцінити та враховувати особливості розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України, а також ґрунтується на принципі комплексності, який передбачає управління кластером з урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників, які впливають на його утворення;

аналітичне визначення умов формування та розвитку регіональних фармацевтичних ринків шляхом виділення груп чинників впливу зовнішнього середовища, склад та кількість яких визначаються якістю проведеного дослідження, що дозволить зробити висновки про рівень та напрями державного регулювання фармацевтичної галузі;

теоретичне узагальнення інструментарію маркетингових досліджень та інструментів оцінювання привабливості функціонування фармацевтичного ринку, що містить у підґрунті положення системного аналізу, яка є універсальним засобом дослідження складних економічних процесів та дає змогу вирішення

таких завдань як оцінювання стану та ідентифікація параметрів систем, економіко-математичне моделювання та прогнозування їх стану;

аналітичний підхід до прогнозування процесів, що мають місце на регіональних фармацевтичних ринках в контексті імплементації нейронесітких технологій, які дають змогу розглядати такі процеси за відсутності достовірних даних, неповної і нечіткої статистичної інформації, складних функціональних залежностей між параметрами цих процесів, що дозволить сформувати систему підтримки прийняття рішень щодо визначення шляхів підвищення привабливості фармацевтичного ринку в регіонах України.

3. Ступінь обґрунтованості положень, висновків та пропозицій

Подана до захисту дисертаційна робота Торб'яка Б.М. є завершеним результатом удосконалення існуючих та розробки нових підходів до формування та підвищення ефективності управління процесами розвитку фармацевтичних ринків регіонів України на основі застосування прикладного економіко-математичного інструментарію для вирішення задач оцінювання, аналізу та прогнозування розвитку фармацевтичних ринків. Адекватна сучасним практичним запитам постановка задач оцінювання привабливості та оптимізації маркетингових стратегій фармацевтичних компаній на регіональних ринках, а також обрання відповідних методів їх вирішення дозволили отримати значимі як з точки зору науки, так і з точки зору практики результати. Отримані дисертантом результати дослідження ґрунтуються на вивченні передової світової та вітчизняної практики оцінювання потенціалу розвитку товарних ринків, а також на проведеному комплексному аналізі поточного стану справ щодо формування та розвитку фармацевтичних ринків в сучасних реаліях.

Основні положення, які виносяться на захист, було отримано завдяки своєчасному використанню монографічного та системного аналізу, динамічного та статистичного аналізу, метод порівняння, логічного узагальнення, теорії логіки і кластерного аналізу, логічного узагальнення, кількісного аналізу, економіко-математичного моделювання, графічного методу, кластерного аналізу та нейромережевого аналізу.

Достовірність та об'єктивність отриманих результатів підтверджується публікаціями в наукових фахових виданнях, апробацією на наукових конференціях, а також впровадженням основних результатів дослідження в роботу фармацевтичних компаній та в навчальний процес.

При теоретичній розробці наукової задачі, що досліджується, узагальнено результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів у сфері оцінювання та прогнозування розвитку регіональних фармацевтичних ринків, положення теорії регіоналістики, економічного аналізу, системного аналізу та економіко-математичного моделювання.

Інформаційною базою дослідження є статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерства охорони здоров'я України, матеріали періодичних видань та засобів масової інформації, ресурси мережі Інтернет, результати досліджень автора.

Таким чином, наукові положення, висновки і рекомендації, які наведені в дисертаційній роботі Торб'яка Б.М., мають достатній рівень обґрунтованості.

4. Стиль викладення дисертації та автореферату

Роботу, яка подана до розгляду, характеризує науковий стиль та логічність викладення як теоретичних положень, так і практичних аспектів результатів досліджень. В дисертації аргументовано розкрито усі положення та результати, що характеризують наукову новизну та виносяться автором на захист.

Дисертація викладена грамотно, з дотриманням вимог, що висуваються до кандидатських дисертацій, є цілісною науковою працею. Назва дисертації повністю відповідає її змісту.

5. Відповідність автореферату змісту дисертації

Автореферат достатньо повно відображає зміст дисертації та її основні висновки. У авторефераті належним чином розкрито основні результати, отримані в процесі досліджень, ступінь новизни розробок та висновки.

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам, що ставляться до відповідних наукових робіт. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

6. Оцінка публікацій

Основні положення дисертації опубліковано в 10 наукових працях, зокрема: 5 - у наукових фахових виданнях України, 1 стаття - у виданнях іноземних держав та 4 публікації - за матеріалами конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 4,33 ум. друк. арк., особисто здобувачу належить 4,22 ум. друк. арк.

Кількість наукових статей та їх обсяг відповідають вимогам, що стосуються основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам

За своєю структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає вимогам, що встановлені до кандидатських дисертацій.

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, викладених на 185 сторінках друкованого тексту. Матеріали дисертації містять 14 таблиць, 32 рисунки, з яких 5 рисунків на 3 повних сторінках та 1 таблиця на 3 повних сторінках. Список використаних джерел із 157 найменувань уміщено на 19 сторінках та 3 додатки – на 28 сторінках.

8. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

З теоретичної точки зору цінність представляють наступні результати роботи:

- узагальнен інструментарій маркетингових досліджень функціонування регіональних фармацевтичних ринків;
- розроблена модель оцінювання привабливості регіональних фармацевтичних ринків;
- сформований підхід до проведення кластерного аналізу регіональних фармацевтичних ринків.

Практична цінність результатів дослідження полягає в тому, що основні

положення, викладені автором дисертації, доведено до рівня методичних розробок і прикладних рекомендацій щодо підвищення ефективності і обґрунтованості формування маркетингових стратегій фармацевтичних компаній на регіональних ринках.

Згідно з доданими до дисертації довідками про впровадження, матеріали дисертації Торб'яка Б.М.:

- 1) впроваджені в роботу ТОВ «Іва-Фарм» (довідка №206 від 06.02.2019 р.);
- 2) використані в роботі КП «Обласний аптечний склад» Івано-Франківської області (довідка №56 від 20.02.2019 р.);
- 3) використовуються в навчальному процесі ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» при викладанні курсів «Стратегічне управління» та «Маркетинговий менеджмент» (довідка 01-23/51 від 12.02.2019 р.).

До кола потенційно зацікавлених в результатах подібних досліджень суб'єктів слід віднести як органи центральної влади і місцевого самоврядування, так і фармацевтичні компанії. Значний інтерес становитиме розвиток наукових ідей здобувача, зокрема підходів до оцінювання привабливості регіональних фармацевтичних ринків для інвестиційних, консалтингових та рейтингових компаній.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Зважаючи на отримані позитивні результати, треба відмітити наступні зауваження та дискусійні питання:

1) в тексті дисертації зазначається, що «метою дисертаційної роботи є розроблення теоретико-методичного забезпечення та практичного інструментарію оцінювання ефективності та прогнозування розвитку фармацевтичних ринків в регіонах України». В той же час, вивчення роботи не дає змоги зрозуміти, який саме зміст здобувач вкладає в поняття «ефективність ринку» і яким чином пропонується оцінювати ефективність фармацевтичного ринку;

2) висвітлюючи питання «Регіональні фармацевтичні кластери: передумови

виникнення та інструментарій управління» (п. 1.2 дисертації), на с. 58 здобувач наводить перелік основних моделей формування кластерів, серед яких згадуються італійська, японська, фінська, північноамериканська, індо-китайська та радянська. Наведення короткої характеристики та проведення порівняльного аналізу зазначених моделей суттєво підвищило б обґрунтованість позиції здобувача стосовно вибору саме індо-китайської моделі формування кластерів для вітчизняного фармацевтичного ринку (с. 58);

3. дискусійною і суперечливою є теза здобувача про те, що «економічному стану України впродовж від 2013 - 2017 років властиве суттєве поліпшення» (с. 65). Дану тезу здобувач аргументує результатами проведеного аналізу динаміки ВВП (в фактичних цінах) та аналізом динаміки середньої номінальної заробітної плати. В даній ситуації, для отримання реальної картини стану справ доцільно аналізувати динаміку ВВП в порівняних цінах, динаміку реальної заробітної плати, а також значно розширити перелік аналізованих показників;

4. вивчення даних таблиці 1.4 (с. 69) засвідчує суперечливий характер проведеного здобувачем аналізу стосовно позитивних темпів приросту імпорту та експорту лікарських засобів за період 2013 – 2017 років;

5. з викладу матеріалу п. 3.1 можна зробити попередні висновки про те, що здобувач чітко не розмежовує поняття «привабливість регіонального ринку фармацевтичних товарів» та «ефективність ринку» (с. 148). В роботі відсутні авторські тлумачення даних понять, а також посилання на джерела, де ці поняття трактуються і розмежовуються;

6. потребує аргументації вибір показника середньої кількості відвідувань за зміну амбулаторно-поліклінічних закладів у розрахунку на 10 000 населення в якості інформативної оцінки привабливості адміністративної одиниці (с. 163).

10. Висновок по дисертації

Дисертаційну роботу Торб'яка Б.М. «Оцінювання привабливості та прогнозування розвитку фармацевтичних ринків в регіонах України» можна визнати завершеним науковим дослідженням, результати якого дозволяють вирішити низку актуальних задач, спрямованих на розроблення теоретико-

методичного забезпечення та практичного інструментарію оцінювання ефективності та прогнозування розвитку фармацевтичних ринків в регіонах України.

Дисертація Торб'яка Б.М. за змістом та якістю теоретичних та методичних розробок відповідає рівню дисертацій на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук. Тема дисертаційної роботи належним чином розкрита, використано відповідний інструментарій для вирішення поставлених в роботі задач, висновки до дисертації випливають з результатів проведеної роботи.

Тема дисертації та характер вирішених в роботі задач відповідає паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Зазначені у відгуку зауваження суттєво не знижують загальної позитивної оцінки роботи.

На підставі проведеного аналізу вважаю, що подана до захисту дисертація «Оцінювання привабливості та прогнозування розвитку фармацевтичних ринків в регіонах України» за змістом і оформленням відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 159 від 30.12.2015 р.), а її автор, Торб'як Богдан Михайлович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 - Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри менеджменту і адміністрування,
Національного фармацевтичного університету

О.В. Козирсва

Підпис О.В. Козиревої засвідчено:

Начальник відділу кадрів

З.Ф. Подстрелова

